

Indledningen er redigeret af Krista Stinne Greve Rasmussen og Jon Tafdrup

Tilsyn ved Henrik Yde

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

“Hvad vilde de Danske Bogstavers Afskaffelse koste os?”

ved Vibeke A. Pedersen

Indhold

- 1 Gotisk eller latinsk tryk?
- 2 Grundtvigs hovedtanker
- 3 Del af en større debat
  - 3.1 En nordisk diskussion
  - 3.2 Rask og Hjort
- 4 Hvad der videre hændte
  - 4.1 Petersen 1847
  - 4.2 Retskrivningsmøde i Stockholm 1869
- 5 Anvendt litteratur

1 Gotisk eller latinsk tryk?

I en mindre artikel i *Berlingske Tidende* eller rettere *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske politiske og Avertiments-Tidende*, den 17. december 1846 meldte Grundtvig sig som modstander af at afskaffe det, vi i dag under ét kalder gotisk trykskrift (tekstur, schwabacher og fraktur). Grundtvig mente ikke, at Danmark skulle gå over til latinsk tryk (antikva), som blev stadigt mere fremherskende.

Læs mere

Skønt også skriveskriften (håndskriften) i skolerne var den gotiske, forholdt Grundtvig sig i artiklen kun til anvendelsen i tryk.

2 Grundtvigs hovedtanker

Grundtvig har to hovedargumenter, et økonomisk og et praktisk. Til det økonomiske hører, at det vil koste umådelige summer at genoptrykke de sidste mange århundreders litteratur fra Christiern Pedersen til B.S. Ingemann (s. [1], sp. [4]). Rent praktisk mener han også, at en overgang fra en skrifttype til en anden vil medføre store vanskeligheder, især for de mindre læsevante samfundsklasser. Derudover vil man med afskaffelsen af gotisk skriftsnit afskære mange fra at læse hele den tyske litteratur, der stadig trykkes med gotisk.

Hvad englænderne angår, der siden 1600-tallet havde anvendt latinske bogstaver i deres trykte bøger og pamfletter, hævder Grundtvig, at de har et litterært ‘hul’ i deres dannelse, fordi de ikke er i stand til at læse deres egen tidligste litteratur, med mindre den er blevet genoptrykt i ny sats.

Uden at argumentere fagligt anvender Grundtvig også en mere følelsesmæssig indfaldsvinkel, nemlig den nationale, idet han flere steder betegner den gotiske skrift som dansk – og ikke tysk, hvad flere af hans samtidige ellers gør. Han har dog historien på sin side, idet fraktur siden 1500-tallet i Tyskland var blevet kaldt “die deutsche Schrift” og i Danmark “den danske skrift” (Nielsen 2016, s. 374).

3 Del af en større debat

3.1 En nordisk diskussion

Grundtvig skriver sig med artiklen ind i en større debat, der også omhandler brugen af store bogstaver på substantiver og bolle-ået. Man talte i Danmark om en Rask-N.M. Petersen’sk retskrivning, som navnlig den skandinavistiske bevægelse var tilhænger af (Skautrup 1953, bind, 3, s. 162). Skandinavisterne ville indføre latinsk tryk efter svensk forbillede (sammen med bolle-å og små begyndelsesbogstaver på substantiver). Siden 1811, hvor hans *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog* udkom, havde den også internationalt anerkendte sprogforsker Rasmus Rask ladet alle sine bøger trykke med antikva (Skautrup 1953, bind, 3, s. 162).

Så tidligt som i 1739 havde det nystiftede Kungliga Vetenskapsakademien i Stockholm opfordret til at trykke med antikva. Deres udgivelser blev helt fra begyndelsen trykt med franske rokokoskrifter (Nielsen 2016, s. 382). Det var blandt andet derfor, at det først og fremmest var i skandinavistiske kredse, at begejstringen for antikva var størst.

Læs mere

Trods sin modstand mod fraktur i artiklen i *Berlingske Tidende* offentliggjorde Grundtvig en række bidrag i tidsskriftet *Brage og Idun*, der blev redigeret af Frederik Barfod, og som hyldede den skandinavistiske tendens, bl.a. ved at anvende antikva, uanset om der blev skrevet på dansk, norsk eller svensk.

3.2 Rask og Hjort

Rasmus Rask havde i 1826 udgivet en retskrivningsordbog, *Forsøg til en videnskabelig Dansk Retkrivningslære med hensyn til Stamsproget og Nabosproget*. Hans vane tro var den trykt med antikva, hvad der i sig selv var en manifestation. Heri gav han også udtryk for, at han mente, at frakturen var forældet og måtte afskaffes: “disse Munkebogstaver [...] denne smagløse Lævning af Middelalderens Babari” (Rask 1826, s. 88). Hvor Grundtvig argumenterer for, at overgang til antikva især vil volde den mindre skriftvante del af befolkningen besvær, havde Rask den modsatte mening: “ja enhver Bonde skriver og enhver Bondepige syer jo sit Navn med lat. Bogstaver” (s. 86).

En udbredt læsebog i skolen ved Peder Hjort, *Den danske Børneven* (første oplag fra 1839), havde læsestykker med både fraktur og antikva og sigtede således på at gøre børnene i stand til at læse begge skriftsnit (Skautrup 1953, bind, 3, s. 162).

4 Hvad der videre hændte

Som bekendt blev det antikvaen, der sejrede. Antallet af bøger sat med fraktur og antikva udgjorde i 1843, som var det første år, hvor der blev foretaget målinger af denne slags, henholdsvis 95% og 5%. Først i 1902 var forholdet omvendt (Nielsen 2016, s. 384; Kondrup 2011, s. 287 f.; begge efter Paulli 1940, upagineret). Gotisk skrift blev afskaffet som skriveskrift (håndskrift) i Danmark i 1875.

4.1 Petersen 1847

Niels Matthias Petersen lod året efter Grundtvigs artikel bringe en artikel om samme emne i *Antiquarisk Tidsskrift*. I “Nogle ord om forandringer i retskrivning, især om brugen af latinsk skrift” finder vi små bogstaver ved substantiver, bolle-å, og hele artiklen er sat med antikva (ligesom resten af tidsskriftet). Petersen byggede på Rasks retskrivningslære fra 1826. Petersen argumenterede for, at vi skulle gå tilbage til noget tidligt nordisk og gøre som svenskerne. Derved ville hele det nordiske område også fremstå som en enhed. Derudover argumenterer han for, at fraktur slet ikke er dansk, men egentlig tysk, hvilket er endnu en grund til ikke at bruge den. Til hans argumentation hører, at mange andre europæiske lande end de nordiske længe har anvendt antikva, ikke fraktur, fx England og Frankrig. Endelig bringer han den tyske grammatiker m.m. Jacob Grimm på banen. Grimm er nemlig, trods sin nationalitet, faktisk enig med Petersen (Petersen 1847, s. 78 f.).

4.2 Retkrivningsmøde i Stockholm 1869

Ironisk nok skulle det blive en af Grundtvigs nære hovedmodstandere, nemlig hans egen søn, Svend Grundtvig, der efter et nordisk retkrivningsmøde i Stockholm 1869 fik udgivet den første danske retkrivningsordbog med antikva i 1870, *Dansk retkrivnings-ordbog, stemmende med de på det nordiske retkrivningsmøde i Stokholm 1869 vedtagne regler*.

5 Anvendt litteratur

- Barfod, Frederik udg. (1839-1842) *Brage og Idun, et nordisk Fjærdingsårsskrift, udgivet, med Bistand af Danske, Svenske og Normænd*. København.
- Berlingske Tidende, se *Den til Forsendelse med de Kongelige Breu poster privilegerede Berlingske politiske og Avertiments-Tidende*.
- *Den til Forsendelse med de Kongelige Breu poster privilegerede Berlingske politiske og Avertiments-Tidende*, nr 294, 17. december. København.
- Grundtvig, Svend (1870) *Dansk retskrivnings-ordbog, stemmende med de på det nordiske retskrivningsmøde i Stokholm 1869 vedtagne regler*. København.
- Hjort, Peder (1839) *Den danske Børneven*. København.
- Kondrup, Johnny (2011) *Editionsfilologi*. København.
- Nielsen, Ervin (2016) "På tryk" i Ebba Hjorth m.fl. red. *Dansk Sproghistorie*, bind 1, s. 373-397. København.
- Paulli, Richard (1940) "Den sejrende Antikva" i *Det trykte Ord*, udg. Grafisk Cirkel. København.
- Petersen, Niels Matthias (1847) "Nogle ord om forandringer i retskrivning, især om brugen af latinsk skrift" i *Antiquarisk Tidsskrift*, udg. Det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab, s. 73-80. København.
- Rask, Rasmus (1811) *Vejledning til det Islandske eller gamle Nordiske Sprog*. København.
- Rask, Rasmus (1826) *Forsøg til en videnskabelig Dansk Retkrivningslære med hensyn til Stamsproget og Nabosproget*. København.
- Skautrup, Peter (1953) *Det danske Sprogs Historie*, bind 3. København.